

"It is typical of Oxford to start
the new year in autumn."

Evelyn Waugh

A középkori kultúra legelevenebb, legnyilvánvalóbb és legfontosabb öröksége modern korunkban a mesterek és diákok universitas-a, az egyetem. Szerkezetét, felépítését és működési elveit még a kontinens ugyancsak zivataros századainak forgószelei sem tudták gyökeresen megváltoztatni - az egyetem lényegében ma is ugyanaz, mint volt hét-nyolcszáz évvel ezelőtt. Átépitések, áttelepitések, középkori városrészeket és a múltat eltörölni szándékozó, világfelforgató forradalmak forrongásában ez az egyetemi szellem fennmaradt, továbbélt, sőt belőlük új erőt - új, vizsgálendő és tanulmányozandó - tanítandó anyagot - merített.

Ha az a bizonyos középkori magister visszatérne az akkori világ legnagyobb és leghíresebb egyetemére, a párizsira, Lemercier barokk kápolnájában valószínűleg némi nosztalgiával gondolna vissza a szűk utcácskákban egymásra hajló házakra, a kollégiumokra és bérelt tantermekre, no meg a kényelmes szalmaszékrekre, de egy rövidke fohász után kiadós előadással úzné el bánatát az auditorium maximumban - és minden a rendes kérvégzésben folytatódna tovább. Oxfordban azonban semmiféle meglepetés nem érné. Igaz, "az Egyetemet" - a kíváncsi japán turistákhoz hasonlóan - ő sem találná - de nem is keresné.

ADMISSION AND
INSTALLATION OF THE
CHANCELLOR

ENCAENIA

24 June 1987

1986-87-ben az MTA-Soros Alapítvány ösztöndíjasaként egy évet tölthettem a híres egyetemi városban. Késő-középkori eszmetörténettel foglalkozom, s így különös élményt jelentett számomra egy olyan egyetemen tanulhatni, amely nemcsak szellemi őrizője, hanem minden kövével tanúja elmúlt koroknak. Itt valóban mintha megállt volna az Idő - alig valami változott a 12., de még inkább a 14-16. század óta.

Az oxfordi - és cambridge-i - egyetem független kollégiumok önkéntes csoportosulása: ez különbözteti meg őket minden mástól, s ezért reménytelen vállalkozás "az Egyetemet" fellelhetni a kollégiumok zöld "quadrangle"-jai, zegzugos épületei, kanyargós, sötét sikátorai és az egyetemi szabályzat útvesztői között. A kollegiális forma azonban csak a 15-16. században nyert véglegesen teret a középkori egyetemekre - így Párizsra, Bolognára is - jellemző "hall"-rendszerrel szemben. Addig ugyanis... De tekintsünk most vissza egy pillanatra az oxfordi egyetem kezdeteire!

Egy csöppet ironikus dolog, hogy annak az egyetemnek, amely oly büszke tradícióira, egyenesági öröklődésére és lezármazottaira, ennyi gondja legyen saját történelmét illetően. Egyesek szerint a várost Sámuel próféta idejében alapította egy bizonyos Memphric király, mások úgy vélik, az egyetemet a Trója bukása után ide menekült görög filozófusok hozták létre. A 18. század végén Lord Eldonnak mindenestre elegendő volt két kérdésre válaszolnia doktori fokozatának elnyeréséhez héberből és történelemből: "hogyan mondják héberül, hogy a koponyák hegye" és "ki alapította a University kollégiumot?",

amire a jó lord habozás nélkül kivágta: "Golgota" és "Nagy Alfréd király"; a diploma meglett.

A terület - ahol a Cherwell beletorkollik az Oxfordban Isis-nek nevezett Temzébe - ősidők óta lakott település volt; a szászok Oxenfordnak, azaz ökörgázlónak nevezték el. A 12. századra Oxenford néhány ökörrrel megrövidült, de kárpótlásul egy "studium generale" telepedett meg az immáron Oxfordnak nevezett város falai között. A legújabb kutatások cáfolják azt az eddig vallott nézetet, hogy az egyetemet a párizsi magisterek számos szecessziója során alapították volna, és a független, önálló szerveződés mellett foglalnak állást, de tény az, hogy a spekulatív tudományok e két központja a későbbiekben is igen szoros kapcsolatban állt egymással: az oxfordi egyetem első kiemelkedő alakja és első kancellárja, Robert Grosseteste /1175-1253/ is Párizsban tanult. Grosseteste neve elárulja, hogy figyelemreméltóan nagy fejjel és kétségkívül ragyogó intellektussal rendelkezett; hatalmas tudásán kívül azonban kitűnő gyakorlati érzéke is volt, s így nemcsak egy filozófiai rendszert, hanem az egyetem 13. századi felvirágzását is megteremtette. A magisterek saját maguk által bérelt helyiségekben adtak elő, és ún. "hall"-okba tömörültek, amely szállást és ellátást nyújtott nekik; a "hall"-ok is tanári alapítású intézmények voltak, s maga az alapító, vagy egy a keblükből választott mester /"principal"/ állt az élükön. A diákok ott szálltak meg, ahol tudtak; a Chaucer megénekelte oxfordi diák például az apátság számára dolgozó ácsnál lakott. Ekkoriban alapították az első kollégiumokat is /University, 1249; Balliol,

1263; Merton, 1264./ amelyek azonban még nem bírtak igazi jelentőséggel; a kollégiumalapítás - és a "hall"-ok-kollégiumokká egyesülése - azonban folytatódott a 14-15. században /az angol gótika remekei ezek: a New, a Magdalen, a Lincoln, az All Souls, a Christ Church/, és olyan mesterek - dominikánus, ferences, ágostonos barátok - tanítottak, mint Roger Bacon, Duns Scotus, William of Ockham és Wyclif, szentéletű, igaz férfiak. Ugyanez már csak némi nehézséggel vonatkoztatható a diákokra, akik gyakorta hozták ki a béketűrésből a városlakókat; a "town and gown" /város és talár/ közötti összetűzések legvéresebbike 1354-ben Szent Skolasztika napján esett meg, amikor a csócselék a környékbeli parasztoktól tüzelve megtámadta, kifosztotta és lángbaborította a diákok szállásait. Több mint hatvan diák vesztette életét. A király, az egyetem kérésére súlyos büntetést rótt a városra, az egyetemet pedig olyan privilégiumokkal ruházta fel, melyek értelmében az élet-halál urává lett, míg a város - egészen a 19. sz. végéig - csupán egészen alárendelt szerepet játszott.

A reformáció idejének zűrzavaraiból a kollégiumok gazdaságilag érintetlenül - sőt, gazdagabban, mint valaha - kerültek ki; ekkor lett a kollegiális forma uralkodóvá Oxfordban. A kollégiumok - a "hall"-okkal szemben - tanárok és diákok közösségei. Függetlenségük alapján az alapítók adományai képezik; ez a legtöbb esetben - mindmáig - földbirtokot és egyéb ingatlanokat, valamint különféle privilégiumokat jelent. /A leggazdagabb oxfordi kollégiumról, a St. John's College-ről mondják, hogy egészen Cambridge-ig mehet az ember, és még

mindig a St. John's földjét tapodja. A környező erdőket évente egyszer a közönség számára is megnyitja. De nem kell arra az egy napra várni, hogy az ember nagy erdei sétákat tehessen, hiszen a város közepén terül el a Christ Church - a Wolsey bíboros alapította "kardinális kollégium": a legnagyobb és legszebb Oxfordban - hatalmas mezeje, ahol a kollégium tehenei békésen kérődznek a Wittgenstein kései filozófiáján rágódó diákok között. A marhákat télen megeszik./

A kollégiumok kolostori kerengőkhöz hasonlítanak leginkább: hatalmas négyszögletes pázsitot vesznek körül az épületek, melyek legfontosabbika a kápolna és az ebédlő. Minden kollégiumnak nagyszerű könyvtára is van. A lakrészekben meredek, szűk, és minden tekintetben kényelmetlen falépcsők vezetnek; mindenki saját lépcsőjén közelíti meg apartmanját, ami általában két szobát /stb/ jelent. Ma már persze ilyen apartmanok inkább csak a tanároknak jutnak az éves lakáselosztás során, de a tehetősebb kollégiumokban a diákoknak is két szoba - fogadó és dolgozó/háló /ki mire használja/ dukál. A sajátlépcsős megoldással az oxfordi diákéletet úgyszólván forradalmasító, de mindenképp megpezsdítő női kollégiumok szakítottak a múlt század végén, mondván, hogy magára valamit is adó úri-lány nem teheti ki magát a lépcsómászás huzatos veszedelmeinek.

A reformációtól a női kollégiumok megjelenéséig azonban hosszú és göröngyös volt az út. A Christ Church I. Károly főhadiszállásává vált a polgárháború alatt, a kollégiumok ezüstje a royalisták kezében olvadt semmivé - egyedül a Pembroke College teheti még ma is évente közszemlére csodálatos ezüst-

tárgyait, amelyek valamilyen óda folytán - közben talán meg-
érkezett Cromwell - megmaradtak. Ugy I. Károly, mint Cromwell
megpróbált könyvet kölcsönözni a Bodleian-ból: mindketten lógó
orral és legfőképp üres kézzel voltak kénytelenek távozni. A
"Bod" lelkiismeretes és a szabályzatok páncélja mögé huzódó
könyvtárosainak ellenállásába a könyvmoly vasbordájuk picc-
kája is beletörött. A fegyvercsörgés ideje alatt sem hallgat-
tak azonban a Múzsák; olyan nevek fémjelzik ezt a korszakot,
mint John Wilkins, Robert Boyle, Robert Hooke, John Wallis,
Thomas Hobbes, Sir Christopher Wren és John Locke. Am a 18.
század a nagy hanyatlás ideje volt. Gibbon a Magdalen-ban töl-
tött évét mint élete "legmeddőbb és leghaszontalanabb időszakát"
jellemezi. "A professzorok /a "don"-ok/ csak csip-csup kollé-
giumi ügyekről, tory politikáról és személyes skandalumokról
fecsegték". Az "Oxford Movement" egyetemi és egyházi reform-
mozgalma a következő században indult meg John H. Newman ve-
zetésével; a tudományos életü újból virágzásnak indult; s a
legtöbb híres tudóst, író, művészt és politikust azóta is
Oxford indítja el pályáján. /Néha Cambridge/.

Az egyetem múltjának felidézése nem pusztán a történész
kedvtelése; árnyékként kísér s mindenütt jelenvaló. Még az
avatatlant is bűvkörébe vonja, s mind többet és többet csil-
lant fel magából.

Nemcsak a hagyományok, az ódon falak közt taláros léptek
kopogása és az evezősnycasok teszik az oxfordi egyetemet
- bár sokan ezt szeretnék! /A diákoknak diákok által írt "Ox-
ford Handbook" és az "Alternative Oxford Handbook" /örök el-

lenzékiek.../ is figyelmezteti a gólyákat: "whilst wading through the mountain of waste-paper circulars planted in your pigeon-hole by banks, shops and societies, and amid experiencing the excitement of Freshers' Fair, it may just have been brought to your notice that you will be expected to do at least some academic work during your stint at Oxford"./

A tökéletesre csiszolt oktatási rendszer teszi oly eredményessé az oxfordi éveket; különösképpen a tutor-i "intézmény". Minden diáknak van egy tutora /"vezető tanára"/, akivel hetente konzultál: a megbeszélte anyagból készített esszéjét felolvassa, s azt - eső esetén egy pohár sherry mellett - "kitárgyalják". A "tutorial"-ek 1-1 1/2 órák. A diák tehát abban a kivételezett helyzetben van, hogy a tudományág legjobb szakértői, ismerői, gyakorta világhírű tudósok hetente legalább egy órán át teljes figyelmüket reá fordítják és az ő szakmai-szellemi fejlődését kísérik figyelemmel. A tutorok félévente-évente változnak, annak megfelelően, hogy a diák milyen órákat vesz fel. A "tutorial" a hét legfontosabb eseménye - kétszakosok esetében két tutorial, azaz kétszer 5-10 oldalas esszé a kiadott kiadás olvasmányokból -, emellett egy előadásra és legfeljebb egy szemináriumra járnak hetente. Az "esszékényszer" következtében a könyvtári munka nélkülözhetetlen és az ember életét a legnagyobb mértékben betölti. Igaz, hogy nagyon élvezetes a Bodleian gótikus udvarába lépni, ahol a párkányzatról szörnyalakok vigyázzák a "Schola Metaphysicae" vagy a "Schola Astronomiae" ajtaját. A bodleian Oxford legnagyobb és leghíresebb könyvtára; labirintus, okkult katalogizá-

ciós rendszerrel. Az első könyvtárat itt Gloucester hercegének, Humphrey-nek adományából hozták létre a 15. században, a későgótikus, legyezőboltozatos Divinity School felett; bár a Humphrey által az egyetemnek - és nem a kollégiumoknak - ajándékozott könyvek a reformáció idején elkallódtak, szétszóródtak és elpusztultak, a könyvtárnak ezt a teljes 15. századi pompájában megmaradt részét ma is a "Duke Humphrey"-nak hívják. Az Erzsébet-kor szellemének egy ragyogó megtestesülése, a diplomata Thomas Bodley alapította meg 1602-ben másodszor is az egyetemi könyvtárat, 2000 könyvvel, kódexsel és kézirat-tal, melyeket diplomáciai küldetése során szerzett. Ma a Bod-ban 5 millió könyvet őriznek. Amíg a könyvtár anyagának komputerezálása megtörténik, a referenciákat hatalmas, bőrgerincű katalógus-könyvekben találja meg a reményteljes olvasó: Szakkatalógus nincs, csak szerző szerint. Felesleges azonban úzótt tekintettel emelgetni a katalógus-monstrumokat, mert itt - legalábbis I. Károly óta - a könyvtárosok az urak, akikről feltételezik, hogy a könyvtár valamennyi könyvével ismerősek - mindenesetre rendkívül segítőkészek és az esetek nagy százalékában minden könyvet valóban megtalálnak. A könyvek jó része szabadpolcon van; leemelés után egy kis sárga cédulán figyelmezteti az olvasó későn érkezett kollégáját és a könyvtárosokat, hogy a könyv ezen és ezen az ülőhelyszámon található. A Bod mellett minden fakultás is rendelkezik saját könyvtárral; és valamennyi kollégium is. A kollégiumi könyvtárat a diák szinte sajátjaként használja: a legtöbb egész éjjel, de éjjfélig bizonyosan nyitva van - a "könyvtár-

szolgálatot" is maguk a diákok látják el.

A doctorandusok ugyancsak a tutor-rendszerben dolgoznak - csak a "vezető tanár" elnevezése változik "supervisor"-ra, és az esszék vagy a tézis megbeszélendő fejezetének elkészítése többnyire kéthetes munkát, kutatást igényel. Az esszéírás képessé tesz arra, hogy bármilyen témáról kerekded, komoly értekezést készítsen a diák, a professzorral való kötetlen beszélgetések pedig nemcsak a tudományos ismeretek átadására, hanem és legfőképp egyfajta gondolkodás - és viselkedésmód - elsajátítására szolgálnak; emellett önbizalmat és tartást is kölcsönöznek. Az oktatás bevallott célja az, hogy gondolkodni tanítson - tulajdonképpen bármilyen anyagon. Nem a tárgyi ismeretek vizsgára való bemagolása és amilyen gyorsan lehet, elfelejtése a lényeg - vizsga egyébként alig van, azok is írásbeliek; egyetlen "viva voce" vizsgát kell letenni a tanulmányok befejezésekor, a 3. év végén-, hanem az összefüggések, egyfajta gondolati láncolat megértése, és az arra való kérdezni - a vele való játszani tudás. A tárgyi ismeretek azonban, be kell vallani, igen magas szintűek. A felvételi vizsgák egy hétig tartanak Oxfordban - ezalatt a jelentkezők a kollégiumokban laknak, ismerkednek a környezettel és a tutoroknak is alkalmuk van a candidatusok jobb megismerésére; nagy százalékuk "public school"-okból, magániskolákból jön; az állami iskolákból jelentkező, tehetséges, de pénztelen diákoknak ösztöndíjat adnak. Mindenütt érezhető tehát egy bizonyos személyes jelleg, az emberekkel való törődés és odafigyelés, amely magában a tutor-rendszerben kulminál: mivel személyes kapcsolat ez ta-

nár és diák között, a tanár tanítványa érdeklődésének, lelki habitusának megfelelően oszthatja ki a következő heti feladatot, s a gondolatmenet kanyarodásában a diáknak éppoly nagy szerep jut, mint a tanárnak: kölcsönösen hat/hat/nak egymásra. A szakmai vezető mellett még egy "moral tutort" is kap mindenki, aki a lelki panaszok és egyéb problémák orvoslója - pl. ha valaki nincs megelégedve a tutorával...

A tanév 3 trimeszterre oszlik /Michaelmas, Hilary, Trinity/ melyek mindegyike 8 hetes, közben 6 hét a szünidő. Minden ez alatt a nyolc hét alatt zajlik: az "essay-crisis", a társasági összejövetelek, a könyvtárazás, az evezés... Oxford népszerűsége két részre osztható véleményem szerint: atlétákra és esztétákra; az előbbieket inkább a Cherwellen, az utóbbiakat inkább a Bod-ban lelhetni fel, amint arról ábrándoznak, hogy egyszer majd Oxford legelitistább kollégiumának, az All Souls-nak tagjai lehetnek. Az All Souls kizárólag professzorok kollégiuma: Chichele érsek alapította az 1415-ös aqincourt-i csatában elesettek lelkei emlékére. A professzorokról pedig azt suttojják, ők is csupa lelkek, test nélkül /all soul and no body/. Noha a testi erőfeszítésnek, a sporteredményeknek éppoly jelentőséget tulajdonítanak, mint a szellemieknek - az "Oxford Blue", a Cambridge elleni válogatott keretbe kerülés önmagában rang.

A többszázéves hagyományokat hordozó egyetem a régihez ragaszkodva sikeresen újítja meg mindig önmagát, legfőbb elvének a minőséget tartván. Az Ockham kezdeményezte experimentális fizikai kutatásokból nőttek ki a természettudományi in-

tézetek, az egyetem erősségei, anélkül, hogy a teológia, jog, filozófia és társadalomtudományok, s főként a klasszika-filológia tekintélyén, jelentőségén csorba esett volna. Az oxfordi egyetem azonban amellet, hogy a tudományok műhelye, kutatóközpont és "a szép és szabad mesterségek" otthona, úgyszólván angol társadalmi intézmény is.

Nemcsak szakmai szempontból, tanulmányaim és kutatásaim szempontjából volt tehát oly igen gyümölcsöző ez az év; nemcsak számomra új és ismeretlen szerzők, dokumentumok és könyvek felfedezése, az új kutatási módszerek és eredmények megismerése és elsajátítása, a másfajta kérdés és a többféle válasz lehetősége vonzott, hanem maga a lélegző történelem, a középkor dús terméssel megáldott arany ősze: Oxford...